

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
XƏZƏR UNIVERSİTETİ**

**TƏBİƏT ELMLƏRİ VƏ MÜHƏNDİSLİK FAKULTƏSİ
HƏYAT ELMLƏRİ DEPARTAMENTİ**

**MÜLKİ MÜDAFİƏ VƏ İLKİN TİBBİ YARDIM
MED315
SİLLABUS**

Tədris ili və semestri
2026/2027-ci tədris ilinin payız semestri

Müəllim: Reyhan Abdullayeva

Razılaşdırılmışdır

Təsdiq edirəm

**Departament müdiri:
b.ü.f.d. C.M. Eldarova**

Ümumi məlumat	Fənnin adı, kodu və kreditlərin sayı	MED 315 Life Science, 3 kredit
	Departament	Həyat elmləri
	Proqram (bakalavr, magistr)	Bakalavr
	Tədris semestri	2026/2027-ci tədris ilinin payız semestri
	Fənni tədris edən müəllim (lər)	Abdullayeva Reyhan Kamil
	E-mail:	reyhanabdullayeva83@gmail.com
	Telefon:	0517680903
	Mühazirə otağı/Cədvəl	Cümə axşamı: 1.08:30-10-00 -Mühazirə 2.10:10-11:40 - Seminar
	Məsləhət saatları	Məsləhət saatının vaxtı tələbələrle razılaşdırılacaq
Prerekvizitlər	Yoxdur	
Tədris dili	Azərbaycan dili	
Fənnin növü (məcburi, seçmə)	Məcburi	
Dərsliklər və əlavə ədəbiyyat	Əsas dərsliklər: 1. Əliyev S.C. Tibbi biliklərin əsasları. Dərslik. Bakı, 2004 2. Ocaqov H.O. Fövqəladə hallarda təhlükəsizlik (Defensiologiya) (Ali məktəblər üçün dərslik). Bakı, 2012, 368 s. 3. Musayev A.H. Mülkü müdafiə tibbi xidmətinin təşkili. Dərslik.Bakı, "Təbib" nəşriyyatı, 2011, 165 s. 4. Feyzullayeva T.Ə., Ələkbərova S.Ə., Məmmədova F.Ə. Mülki müdafiə və tibbi biliklərin əsasları. Dərslik. Bakı, 2006. 5. Əzizov A. Əməyin mühafizəsi. Bakı, 2008. 6. Арустамов Э.А., Косолапова Н.В., Прокопенко Н.А. Безопасность жизнедеятельности. 2015, 176 с. 7. Qorkova, Messineva, Fetisov. Oxrana truda. Dərslik. "Lan" nəşriyyatı, 2020-ci il. 220 s. Əlavə vəsaitlər: 1.Məmmədov A.M., Sudakov K.V. Normal fiziologiya. Dərslik. Bakı, "Təbib" nəşriyyatı, 2011. 2. Məmmədhəsənov R.M. Daxili xəstəliklər. Dərslik. Bakı, Qismət, 2008, 464 s. 3. İsayev C.P. Infeksion xəstəliklər. Dərslik. Bakı, Təhsil, 2009, 443 s. 4. Əzizov V.Ə., Axunbəyli A.Ə., Alimetov S.N. Təbabətdə böhranlı hallar və təxirəsalınmaz tibbi yardım. Dərs vəsaiti. Bakı, "Təbib" nəşriyyatı, 1995, 112 s. 5. Tibb bacısının məlumat kitabı / N.R.Paleyevin redaktəsi ilə (Tərcümə edəni: Ə.Q.Cəfərov). Bakı, 2008, 528 s. 6. Ocaqov H.O., Danyalov Ş.D. Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin nəzəri əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı, 2008, 140 s. 7. First aid manual. American College of Emergency Physicians. 2014, p.288. 8. Şadlinski V.B., Hüseynova G.A. İnsan anatomiyası. Dərslik. Bakı,	

	“Müəllim” nəşriyyatı, 2009, 240 s.		
Kursun təsviri	Bu kurs insanın həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi (tibbi biliklərin əsasları, mülki müdafiə və əməyin təhlükəsizliyi) məsələlərini əhatə edir. Tibbi biliklərin əsasları bəhsi həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin tibbi əsasları, insan orqanizminin normal anatomiyası və fiziologiyası haqqında, fəvqəladə hallarda zəhərlənmələr və xəstələnmələr zamanı ilk yardım və xəstələrə qulluq, xəstəlik haqqında anlayış, müxtəlif orqan və orqanlar sisteminin xəstəliklərinin təsviri, həkiməqədər yardım və profilaktikası, qəzalar və fəlakətlər zamanı tibbi yardım barəsindəki biliklərə həsr olunmuşdur. Mülkü müdafiə bəhsi fəvqəladə hallar və onların xarakteristikası, fəvqəladə hallarda yaranmış şəraitin qiymətləndirilməsi və əhalinin mühafizəsi, mühüm obyektlərin işinin dayanıqlığı, rabitə, xəbərdarlığın təşkili və həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin təmini, fəvqəladə hadisələrdən mühafizə sahəsində əhalinin hazırlanması haqqındakı məlumatları özündə cəmləşdirir. Əmək mühafizəsi bəhsi özündə istehsalatda həyat fəaliyyətinin ümumi məsələlərini, insan-yaşayış və iş mühiti sistemində neqativ amilləri, təhlükəsizlik texnikasını, yanğın və partlayış hadisələrində həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyini əks etdirir.		
Kursun məqsədləri	Kursun məqsədi vacib əhəmiyyət kəsb edən obyektlərdə mülki müdafiə planlarının tərtib edilməsinin öyrənilməsi, istehsalat qəzaları və təbii fəlakətlər zamanı sabit iş rejiminin təmin olunması prinsiplərinin öyrədilməsi, kütləvi qırğın silahlarından mühafizə üsullarının mənimsədilməsi, həkiməqədər ilk yardım qaydalarının öyrədilməsi .		
Təlim nəticələri	Kursun sonunda tələbələrin yiyələnməli olduğu bilik və bacarıqlar : 1. İnsan orqanizminin inkişaf qanunauyğunluqları 2. Sağlamlıq və xəstəlik haqqında ümumi məlumatlar 3. Tipik patoloji proseslərin baş vermə səbəbləri və gedişi 4. İnsan orqanizminin ayrı-ayrı sistemlərinin anatomik-fizioloji xüsusiyyətlərini və bu sistemlərdə rast gəlinən xəstəliklər, ilk yardımın göstərilməsi 5. İstehsalat sahələrində həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin təmini və insanlar üçün təhlükə törədən amillər 6. İstehsalat sahələrində bədbəxt hadisələrin araşdırılması 7. Fəvqəladə hallar və onların baş vermə səbəbləri 8. Fəvqəladə hadisələr zamanı istifadə edilən xəbərdarlıq üsulları və vasitələri, fəvqəladə hallarda davranış qaydalarının əhaliyə çatdırılması üsulları və yolları 9. Fəvqəladə hallarda əhalinin mühafizəsinin prinsipləri və üsulları 10. Kütləvi yaralanmalar zamanı insanların yaralanmanın ağırlıq dərəcəsi və növünə görə qruplaşdırılması		
Tədris metodları	Mühazirə		x
	Seminar		x
	Qrup müzakirəsi		x
Qiymətləndirmə	Komponentləri	Tarix/son müddət	Faiz (%)
	Yoxlama (quiz)	Semestr ərzində 2 dəfə	10

	Tapşırıq	Semestr boyu	10
	Davamiyyət	Semestrin sonu	5
	Aktivlik	Hər dərs	5
	Aralıq imtahanı	Cədvəl üzrə	30
	Final imtahanı	Cədvəl üzrə	40
	Yekun		100
Qaydalar (Tədris siyasəti və davranış)	Dərsin təşkili Mühazirə zamanı fənnə aid məlumatlar tələbələrə çatdırılacaqdır. Seminar məşğələləri zamanı müvafiq əyani vasitələrdən istifadə etməklə mövzu daha ətraflı müzakirə ediləcək və tələbələrə praktik vərdişlər öyrədiləcəkdir. Hər bir dərstdə tələbələrə əvvəlki mövzuya aid suallar veriləcək və semestrin sonunda nəticəyə əsasən tələbələrin fəallığı qiymətləndiriləcəkdir. Semestr ərzində iki dəfə (aralıq və final imtahanlarından əvvəl) tələbələrin mənimsəmə səviyyələri quizlər vasitəsilə yoxlanılacaqdır. Semestrin əvvəlində tələbələrə fənnin müxtəlif mövzularına aid prezentasiya mövzuları veriləcəkdir. Ümumi qaydalar Davamiyyət Tələbələrin bütün dərslərdə iştirakı vacibdir. Tələbələr müəyyən səbəblərdən dərslərin buraxılması (xəstəlik, ailə vəziyyəti və s.) haqqında məlumatı fakültə dekanlığına təqdim etməlidirlər. 25%-dən artıq dərs buraxan tələbələr imtahana buraxılmır. Tələbə dərse 10 dəqiqədən artıq gecikmişdirsə, onun dərs otağına daxil olması və dərse maneçilik törətməsinə icazə verilmir. Müəllimə və dekanlığa qabaqcadan məlumat verilən səbəblərdən yoxlama işində iştirak etməyən tələbə yoxlama işini növbəti həftədə yazı bilər. Süni intellektdən istifadə qaydaları və görülməli tədbirlər Bu kursda GSI alətlərindən istifadə tamamilə qadağandır. İstisna hal kimi tapşırıqların hazırlanmasında istifadə edilən şəkillərin yaradılması, tələbənin öz tərtib etdiyi mətn əsasında prezentasiyaların yaradılması mümkündür. Tapşırıqların hazırlanmasında GSI-dən istifadə akademik dürüstlüyün ciddi pozuntusu sayılır və aşağıdakı tədbirlər tətbiq olunur: -Tapşırığın yenidən təqdim edilməsi; -Tapşırıq üzrə balın azaldılması və ya sıfırlanması (0 bal). İmtahanlar Tələbənin imtahanda iştirakı və ya imtahanın buraxılması ilə bağlı bütün məsələlər fakültə rəhbərliyi tərəfindən həll olunur. İmtahanda iştirak etməmə yalnız dekanlığın icazəsi ilə mümkündür. İctimai fəaliyyətlə əlaqədar imtahanlardan yayınma hallarına yol verilmir. Aralıq və yekun imtahanların mövzuları tələbələrə imtahandan öncə verilir. Son imtahanda sualların əksəriyyəti aralıq imtahandan sonra keçirilmiş materialların əsasında tərtib olunur. Tələbənin kursu başa vurmaı 60% və daha artıq bal toplamış tələbə kursu bitirmiş hesab olunur. Əks halda tələbə bu kursu yenidən keçməlidir.		

		İmtahan qaydalarının pozuntuları İmtahanlarda köçürmə cəhdləri, köçürmələr, imtahanın gedişini pozmaq və digər qanunsuz hərəkətlər baş verdikdə tələbənin imtahan işi ləğv olunur. Dərslərdə davranış Dərs zamanı icazəsiz danışığa, lüzumsuz hərəkətlərə, qeyri-etik davranışa qətiyyənlə yol verilmir. Tələbə dərslərdə fəal şəkildə iştirak etməli, lazım olduqda suallar verməli və müzakirələrdən kənarda qalmamalıdır. Dərs zamanı mobil telefonlardan və digər elektron cihazlardan istifadə qəti qadağandır!	
Həftə	Tarix	Fənnin mövzuları	Dərslik/Tapşırıqlar
1.	21.09.26	Mülki müdafiə anlayışı, yaranma tarixi, rolu, vəzifələri və Fövqəladə hadisələrdən müdafiə sahəsində əhəlinin hazırlanmasının təşkili. Mülki müdafiə biliklərinin təbliği	Əsas dərslik 2 (Fəsil I, səhifə 2-12)
2.	28.09.26	Fövqəladə hadisələrin təsnifatı	Əsas dərslik 2 (Fəsil I, səhifə 12-60)
3.	05.10.26	Kütləvi qırğın silahları haqqında anlayış. Nüvə silahı və onun zədələyici amilləri. Adi qırğın vasitələri. Kimyəvi və bioloji silahlar	Əsas dərslik 2 (səh. 62-90)
4.	12.10.26	Radiasiya kimyəvi kəşfiyyat və dozimetrik cihazlarının əsas xarakteristikası və onlardan istifadə qaydaları. Fövqəladə hallarda yaranmış şəraitin qiymətləndirilməsi. Radioaktiv, kimyəvi, yanğın şəraitləri haqqında ümumi anlayış. Radioaktiv maddələrlə zəhərlənmə, zəhərlənmə zonasında şüalanma dozasının, zəhərləyici maddələrin dayanıqlılıqlarının müəyyən edilməsi və bu zonada təhlükəsiz qalma müddəti. Zəhərlənmə zonasında obyektlərin və texnikanın dayanıqlılıqlarının müəyyən edilməsi. Radiasiya və kimyəvi kəşfiyyat haqda anlayış. Dozimetrik cihazlar, onların təsnifatı, əsas xarakteristikaları və onlardan istifadə edilmə qaydaları.	Əsas dərslik 2 (Fəsil III, səh. 127)
5.	19.10.26	Fövqəladə hallarda istifadə olunan fərdi mühafizə vasitələri. Onların təsnifatı və istifadə qaydaları	Əsas dərslik 2 (səhifə 243-260)
6.	26.10.26	Fövqəladə hallarda əhəlinin mühafizəsi. Fövqəladə hallarda Mülki Müdafiənin rolu, qüvvələri, onların vəzifələri və yaradılması.. Fövqəladə hallarda əhəlinin mühafizəsinin əsas prinsipləri və üsulları. Mülki müdafiə mühafizə qurğuları, onların təyinatı və təsnifatı. Sığınacaqlar, onların həcmi - planlaşdırma, konstruktiv, mühəndis-	Əsas dərslik 2 (səh. 96-108)

		texnika avadanlıqları və sığınacaqların iş rejimləri.Sadə və radiasiya daldalanacaqları, onların mühafizə qabiliyyətlərinin yüksəldilməsi yolları.	
7.	02.11.26	Fövqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması. (mövzuda ixtisasa uyğun yanaşma). Fövqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılmasına cəlb edilən qüvvə və vasitələr. Xilasətmə və digər təxirəsalınmaz işlərin (XvəDTİ) məqsədi, tərkibi və icrasının xüsusiyyətləri. XvəDTİ aparılmasının taktiki üsulları, istehsalat qəzaları və fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırmaq üçün qüvvə və vasitələrin qruplaşdırılması. X və DTİ icrasının xüsusiyyətləri, təbii fəlakət və istehsalat qəzalarının nəticələrini aradan qaldırarkən mülki müdafiə dəstələrinin fəaliyyətinin təmini, ərzaq və sənaye mallarının mühafizəsi və zərərsizləşdirilməsi.	Əsas dərslik 2 (səh.114-120)
		Aralıq imtahanı	
8.	09.11.26	Fövqəladə hallarda rabitə, xəbərdarlığın təşkili və həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin təmini. Obyektlərdə, şəhərlərdə rabitə və xəbərdarlığın təşkili. Fövqəladə hallar zamanı idarəetmə və idarəetmə məntəqələri, təyini və yerləşdirilməsi. İdarəetmənin növləri, mülki müdafiədə rabitə və xəbərdarlıq sistemləri, onların vəzifələri, təşkili prinsipləri və rabitə xəbərdarlıq vasitələri. Xəbərdarlıq siqnallarının verilmə qaydaları, əhalinin, idarəetmə orqanlarının və qüvvələrin təşkili, planlaşdırılması, təlimin prinsiplərinin metod və formaları.	Əsas dərslik 2 (səh.108-114)
9.	16.11.26	Tibbi biliklərin əsasları İnsan orqanizminin müxtəlif şəraitə adaptasiyası, ekoloji faktorlar, onların insan orqanizminə təsiri. Sağlamlıq və xəstəlik anlayışları. Tipik patoloji proseslərin bəzi formaları (hüceyrə zədələnməsi və iltihab). Epidemiologiyanın əsasları. Dezinfeksiya, dezinfeksiya, deratizasiya. Fövqəladə hallarda əhalinin tibbi təminatı və tibbi xidmətin təşkili. İlk tibbi yardım və onun təşkili.	Əsas dərslik 1 (Fəsil 1,2,4) Əsas dərslik 3 (Mövzu 1,3)
10.	23.11.26	Tibbi yardımın anatomik-fizioloji əsasları. İnsan orqanizminin hüceyrə və toxumalarının quruluş və funksional xüsusiyyətləri. Qan və limfa sistemləri. Qan qrupları və rezus-amil haqqında anlayış. Donorluq və qan hazırlığı. Qanın laxtalanması. Qanaxmaların təsnifatı. Tənəffüs sisteminin morfo-funksional xüsusiyyətləri və xəstəlikləri. Həzm sisteminin morfo-funksional xüsusiyyətləri və xəstəlikləri. Dayaq-hərəkət aparatının morfo-	Əsas dərslik 1 (Fəsil 1,2,4) Əsas dərslik 3 (Fəsil I)

		funksional xüsusiyyətləri və xəstəlikləri. Ürəyin morfo-funksional xüsusiyyətləri və xəstəlikləri. Sinir sistemi və duyğu üzvləri. Bədən hərarəti, nəbz, arterial təzyiq: onların təyini və qiymətləndirilməsi.	
11.	30.11.26	Fövqəladə hallarda zədələnmiş adamlara yardım, istifadə olunan dərmanlar. Yumşaq toxumaların əzilməsi. Bağların, vətərlərin və əzələlərin gərilməsi və qırılması. Çıxıqlar, sümük sınıqları zamanı ilk tibbi yardım. İmmobilizasiya, şinaların qoyulması. Miokard infarktı, kəskin ürək (ürək astması, ağciyər ödemi) və damar (bayılma, kollaps) çatmamazlığı zamanı ilk tibbi yardım. Ürəyin qapalı masajı. Dəri üzəri, dərialtı, əzələdaxili və venadaxili inyeksiyaların yerinə yetirilməsinin öyrədilməsi. Qapalı və açıq zədələnmələr. Zədə şoku.	Əsas dərslük 1 (Fəsil 6) Əsas dərslük 2 (Mövzu 20,33,34,37)
12.	07.12.26	Fövqəladə hallarda zəhərlənmələr və xəstəliklər zamanı həkimə qədər ilk yardım və xəstələrə ümumi qulluq. Bioloji zədələnmə ocağında yoluxucu xəstəliklər zamanı ilk tibbi yardım. Qəzalar və fəlakətlər zamanı tibbi yardım. Suda boğulma, onun növləri. Mexaniki asfiksiya zamanı ilk yardımın texnikası. Suda batanların xilas edilmə üsulları və onlara ilk tibbi yardımın göstərilməsi. Süni tənəffüsün verilmə qaydaları. Ürək fəaliyyətinə təsir edən maddələr. Damargenəldici və spazmolitik dərman maddələri. Qanın laxtalanmasına təsir edən maddələr. Antimikrob preparatlar.	Əsas dərslük 2 (Mövzu 31,35,36,40)
13.	14.12.26	Bağırsaq infeksiyaları. Kəskin qida zəhərlənmələri zamanı ilk yardım tədbirləri. “Kəskin qarın” haqqında anlayış. Kəskin peritonit: əlamətləri, ilk tibbi yardım. Tetanus və qazlı qanqrena. Yanıqlar, donmalar, elektrozədələr: ilk tibbi yardım. Yaralar. Cərrahi infeksiya, antiseptika və aseptika üsulları. Desmurgiya. Sidiyin miqdarı, tərkibi və xassələri. Kateterizasiya.	Əsas dərslük 1 (səhifə 116-120, 294-298)
14.	21.12.26	Vahid Sağlamlıq (One Health) İnsan, heyvan və bitkilər də daxil olmaqla qida və ətraf mühitin ən yaxşı sağlamlığına nail olmaq üçün müxtəlif yerli tədbirlərin təşkil edilməsi yolları, məlumatların effektiv yayılması yollarının və xəstəliklərin idarə edilməsi və qarşısının alınması strategiyalarının planetin vahid sağlamlığında rolu	
15.	28.12.26	Əməyin mühafizəsi. İstehsalatda həyat fəaliyyətinin ümumi məsələləri. İnsan fəaliyyətinin formaları, təhlükə haqqında anlayış, əmək fəaliyyətinin təmin edilməsində profilaktik tədbirlərin rolu.	Əsas dərslük 5 (Fəsil I,II)

		İnsanın yaşayış və iş mühitində neqativ amillər. Təhlükəsizlik texnikası və həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi (elektrik təhlükəsizliyinin təmini, texnoloji avadanlıqların istifadəsində təhlükəsizlik tədbirləri). Fərdi təhlükəsiz geyimlər, vasitələr və onların təhlükəsizlikdə rolu. Otaqda və binada tez alovlanan və alışan maddələrin olub olmamasının tədqiqi.	
		Final imtahanı	